

Een nieuw licht op de herkomst van 'provellen'

Jan COPPENS

De herkomst van het dialectwoord *provellen* is heel onzeker. *Provellen* betekent 'aansporen', 'aanzetten' 'overtuigen', 'verleiden' of 'overreden'. Het lijkt alleen bekend te zijn in de omgeving van Geraardsbergen. Ook volgens etymoloog Frans Debrabandere is de herkomst onduidelijk. In zijn *Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaams etymologisch woordenboek* schrijft hij dat *provellen* wellicht uit het Picardisch komt. De verklaring uit het Latijn *propellere* 'voortdrijven' van A. Schrever is volgens Debrabandere onmogelijk. Schrever ging ook op zoek in de Engelse woordenschat en vond ondermeer het werkwoord *to propel* '(voort)drijven', 'voortstuwen'. Omdat het Engels zoals het Geraardsbergs veel Franse leenwoorden kent, is het wel interessant om te vergelijken hoe sommige Romaanse woorden geëvolueerd zijn. Nu bestaat er in het Engels een woord dat misschien een verklaring kan geven van *provellen*, namelijk *prevail* (uitspraak *prieveel*). Het betekent 'de overhand hebben', 'zegevieren', 'heersen', maar ook 'overhalen', 'overreden' wat eigenlijk hetzelfde betekent als het Geraardsbergs *provellen*. Zo lezen we in *Collins Cobuild English Language Dictionary: If you prevail upon or prevail on someone to do something, you succeed in persuading them to do it*. En in *Webster's Third new International Dictionary* vonden we deze voorbeelden: *...could not prevail with her to dance with him again...* en *...she was prevailed upon to sing for the company*. Het woord is afgeleid van het Middelen-gels (1100-1500) werkwoord *prevailen* 'de overhand krijgen' dat in het

modern Engels verdwenen is. De herkomst is Romaans, ontleend aan het Oudfrans *prevail-* volgens *The American Heritage, Dictionary of the English Language* uit het Latijns *praevalere* 'de overhand hebben', 'winnen'. In het Frans evolueerde dit tot *prévaloir*. Dit wil zeggen dat de ontlening al heel oud is en dat het Geraardsbergs *provellen* en het Middelen-gels *prevailen* wellicht niet ontleend werden aan het modern Frans, maar aan een oud Frans dialect (Picardisch?). *Praevalere* is een samenstelling van *prae-* 'voor, vooraan' + *valere* 'sterk zijn', 'macht hebben' of 'gelden'. Gelijkaardig aan het Engels *prevail* vonden we in De Bo's *Westvlaamsch idioticon preveel*: 'Op zijn preveel, of Op zijn preveelen, op eigen gezag zonder iemand te raadplegen, op zijn eigenhand. Zij heeft dat gedaan op haar preveel.' Zowel De Bo als Debrabandere laten *preveel* teruggaan op het Frans *privé*. Toch werpt de herkomst van het Engels *prevail* en het Middelen-gels werkwoord *prevailen* een andere kijk op de zaak. Woorden hebben hun eigen geschiedenis en ze maken deel uit van de geschiedenis van de mensheid. Ze hebben geschiedenis qua klank en qua betekenis. In de loop van de tijd ondergaan ze klankwijzigingen en verandert hun betekenis eveneens. Zo kon de betekenis evolueren van 'de overhand hebben' tot 'invloed uitoefenen' en uiteindelijk tot 'overhalen' en 'aansporen'. Woorden ontstaan, bestaan een tijd en verdwijnen dan weer. Maar dikwijls niet helemaal. Ze leven verder in een andere vorm of worden opnieuw ontleend. Zo heeft het Nederlands rechtstreeks aan het

Latijn het werkwoord *prevaleren* ontleend, met dezelfde betekenis als in het Latijn (*Van Dale*). We mogen concluderen dat het Geraardsbergs *provellen* wel degelijk een Romaanse oorsprong heeft. Het is wellicht terug te voeren tot het Latijn *praevalere* en niet tot *propellere*. De betekenisverandering in het Middelen-gels van *prevailen* 'de overhand hebben, heersen' tot *prevail (up)on* 'overhalen, overreden, aansporen' is wellicht ook in het Geraardsbergs gebeurd of was misschien al eerder gebeurd in het Romaans.

Bibliografie

The American Heritage, Dictionary of the English Language, Fourth Edition, 2000.

Collins Cobuild English Language Dictionary, Birmingham University.

L.L. DE BO/J. SAMYN, *West-Vlaamsch Idioticon*, Gent, 1892.

F. DEBRABANDERE, *Oost-Vlaams en Zeeuws-Vlaams etymologisch woordenboek*, Amsterdam/Antwerpen, 2005.

A. REY, *Dictionnaire historique de la langue française*, Le Robert, Paris, 1998.

A. SCHREVER, *Geraardsbergen zijn taalgebruik & zijn taaleigen*, Geraardsbergen, 2004.

Webster's Third new International Dictionary of the English language unabridged, Encyclopedia Britannica.

VAN DALE, *Groot Woordenboek der Nederlandse taal*, Utrecht-Antwerpen, 1999.